

ОӘЖ. 37.:039

Булетова Л.А.

ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ САЛТ- ДӘСТҮРЛЕРІН ТӘРБИЕ ҮДЕРІСІНДЕ ҚОЛДАНУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ПРОБЛЕМАЛАРЫ

*В статье рассматривается
использование традиции и обычаев
казахского народа в воспитательном
процессе в школе.*

*The article describes the usage of tradition
and customs of Kazakh nation in teaching
process at school.*

Бәсекеге қабілетті Қазақстанның дамуының стратегиялық мақсаттарын жүзеге асуы білім беру жүйесінде жастарды қазақ халқының салт-дәстүрлері негізінде тәрбиелеу міндеттерін жаңа тұрғыдан шешу жолдарын іздестіруді талап етеді. Ғасырлар бойы қазақ халқының салт-дәстүрлері өскелең ұрпақты тәрбиелеудің негізгі факторлары болып келген, ал біздің заманамызда оның педагогикалық мүмкіндіктерін қазіргі білім беру жүйесінің жаңа міндеттері, проблемалары, даму тенденцияларына сай қолдану - өзекті мәселе.

Салт-дәстүрлер – бұл тұлғаның маңызды рухани-адамгершілік сапаларын қалыптастыруды көздейтін, күрделі қоғамдық қатынастар жүйесі. Салт-дәстүрлерге Отанға және өз халқына, оның тарихына, мәдениетіне деген махаббат, оны қорғауға даярлық, достыққа адалдық, ынтымақтықты көздеу, келісім, татуласу, туыскандықты жанғырту, антқа адалдық, аманат сақтау, шәжірені білу, ата-бабалар рухын құрметтеу, үлкендерді сыйлау, «қара шаңырақты» қадірлеу, меймандостық, құдалық дәстүрлер, сонымен халықтық және діни мейрамдар жатады [1.206].

Қазақ халқының салт-дәстүрлерін мектептің тәрбие үдерісінде қолдану ұлттық тәрбие мақсаттарын шешуге бағытталады. Мұнда төмендегі тәрбиелік міндеттерге қол жету мүмкін:

- оқушылардың ұлттық сана-сезімін, жеке тұлға ұлттық мәдениетінің негіздерін қалыптастыру;
- мінез-құлықтың этникалық стереотиптерін қалыптастыру;
- отансүйгіштікке тәрбиелеу;
- оқушыларда адамгершілік мәдениетінің ұлттық үлгілерін тәрбиелеу;
- өзіндік өмірлік іс-әрекетін, отбасылық және қоғамдық тұрмыс, қатынастарын ұлттық құндылықтарға сәйкес ұйымдастыруға баулу;
- отбасылық тәрбие;
- тәрбиелеу мәдениеті негіздерін қалыптастыру;
- әлеуметтік рөлдерді орындауға даярлау (мысалы, ұл, қыз, аға, апке, болашақта әке, ана, келін ретіндегі).

Салт-дәстүрлердің ерекше бір сипаты – олардың тәрбиелеу іс-әрекетін ұйымдастырудың әлеуметтік формасы екендігі. Салт-дәстүрлер арқылы жастар әлеуметтік қарым-қатынастарға кіріседі, бірақ бұл қарым-қатынастар олардан жоғары тұратын сыртқы, өзіне бағындыратын күш ретінде сипатталады. Балалар мен жастар салт-дәстүрлерде шоғырланған ұлттық құндылықтарды негізінен еліктеумен қабылдайды, тек сонынан мораль

нормалары, принциптерінде бейнеленген бұл құндылықтарды түсініп, меңгереді. Бұл тұрғыдан, салт-дәстүрлердің балалар мен жастарды тәрбиелеудегі белгілі дәрежедегі басымдылығы айқын көрінеді [2;3].

Тәрбиелеу іс-әрекетін ұйымдастырудың әлеуметтік формасы ретінде салт-дәстүрлерді қазіргі мектептің тәрбие жүйесінде пайдалану – күрделі мәселе. Өйткені, мектепте тәрбие жұмысының өзіндік мақсаттары, оны ұйымдастырудың ерекшеліктері, білім беру мен тәрбиелеу мазмұнында жалпыадамзаттық құндылықтардың басымдығы т.б. факторлар салт-дәстүрлерді тиімді пайдалануда айтарлықтай қиындықтар тудырады. Отбасылық немесе қоғамдық өмірде бала тәрбиесінде пайдаланылатын салт-дәстүрлерді тікелей мектеп тәжірибесіне «көшіріп» болмайды. Салт-дәстүрлерді мектептің түпкі тәрбиелік мақсаттарына, жұмыс жағдайларына орай өзгерту талап етіледі. Бұл жағдайда, мектепке сай «өзгертілген» салт-дәстүрлер, әсіресе оны ұйымдастырудың мектептік формаларда (тәрбие сағаттары, мектеп мейрамдары, жарыстар, КВН, олимпиадалар, көрмелер, тренингтер т.б.) жүзеге асырылуы да салт-дәстүрлердің тәрбиелік ықпалын азайтуы сөзсіз.

Бір қарағанда, мектепте қазақ халқының салт-дәстүрлерін қолдану бағытындағы авторлық бағдарламалар оның тәрбиелік мүмкіндіктерін толығымен іс-жүзіне асырып, ұлттық тәрбие мақсаттарына толық қолжетуге жол ашатын сияқты. Сөйте де қазақ халқының салт-дәстүрлерін мектеп тәрбие жүйесінде қолдануын тәжірибесін талдау, ондағы бірқатар кемшіліктерді анықтауға мүмкіндік береді:

- қазақ ұлттық мектебінің моделі жасалынбағандығы себепті, қазақ халқының салт-дәстүрлерінің қазіргі мектептің тәрбие жүйесінде орны мен рөлі мәселесі толыққанды шешімін таппаған;

- қазақ халқының салт-дәстүрлерін оқушыларды тәрбиелеуге ендірудің білім берудегі жаңа әдіснамалар тұрғысынан негізделген жүйесі болмағандығы себепті, салт-дәстүрлерін қолдануда баланың тәрбие үдерісіндегі субъектті позициясы жеткілікті дәрежеде ескерілмейді;

- қазақ халқының салт-дәстүрлері мектепте дәстүрлі қолданылып отырған тәрбие жұмысын ұйымдастырудың формалары шеңберінде іске асырылады, сондықтан салт-дәстүрлер өздерінің жеке тұлғаның өмірлі іс-әрекетін ұйымдастыру функциясын белгілі дәрежеде жоғалтады;

- қазақ халқының салт-дәстүрлері мектептегі тәрбие жұмысының тек қана мазмұнына енгізіліп отыр; салт-дәстүрлердің «фрагменттері» пайдаланылатын жағдайда олар күтілетін тәрбиелік нәтижелерді бермейтіні педагогтардың назарынан тыс қалууда;

- қазақ халқының салт-дәстүрлері тәрбие жұмысында қолдануда отбасы тәрбиесі мен мектеп тәрбие жүйесінің сабақтастығы мәселесі шешімін таппаған.

- отбасында қазақ халқының салт-дәстүрлері арқылы бала тәрбиесін күшейту, ата-аналардың педагогикалық мәдениетін көтеру бағытындағы жұмыстарға жеткілікті мән берілмеген.

Шынында да, қазақ халқының салт-дәстүрлерін мектеп тәрбие жүйесінде пайдалану, екеуі де бір мақсатқа – жеке тұлғаны жан-жақты тәрбиелеу, өмірге дайындауға бағытталған тәрбиелік факторларды интергациялауды білдіреді. Отбасы тәрбиесінің негізін құрайтын ұлттық салт-дәстүрлер мектеп тәжірибесінде ғылыми негізде, мақсатты, жоспарлы, жүйелі түрде қолданылады. Ұлттық салт-дәстүрлер мектеп тәжірибесінде жалпыадамзаттық педагогикалық мәдениет үлгілерімен бірігеді. Керісінше, мектепке ұлттық салт-дәстүрлердің енуі оның өмір мен байланысын күшейтеді, мектеп тәрбиесін ұлттық каллоритпен байытады.

Дегенмен, мәселе өзіндік ерекше ұйымдастырылатын, өзгеше тәрбиелік әсер механизмдері және тәрбиешілерімен іске асырылатын салт-дәстүр тәрбиесі мен мектеп тәрбиесін интеграциялау (кіріктіру) болы табылады. Бұл, әрине күрделі педагогикалық проблема екендігін жоғарыда айтылған пікірлердің дұрыстығын дәлелдейді. Біздің ойымызша, негізгі сөз қазақ халқының салт-дәстүрлерін мектеп тәрбие жұмысында қолдану туралы емес, оны ендіру туралы болады. Бұл мәселені шешу үшін, біздің пікірімізше, мыналарға көңіл бөлу керек:

- қазақ ұлттық мектебінің моделін әзірлеу, немесе қазіргі мектептегі ұлттық тәрбие жүйесін үлгілерін құрастыру;

- қазақ халқының салт-дәстүрлерінің қазіргі мектептің тәрбие жүйесінде орны мен рөлі мәселесін айқындау;

- қазақ халқының салт-дәстүрлерін оқушыларды тәрбиелеуге ендірудің білім берудегі жаңа әдіснамалар тұрғысынан негізделген жүйесін әзірлеп, оның негізінде технологияларын жасау;

- қазақ халқының салт-дәстүрлерін ұйымдастырушылық қызметін сақтай отырып, мектеп жағдайында қолдану мүмкіндіктерін қарастыру;
- қазақ халқының салт-дәстүрлері тәрбие жұмысында қолдануда отбасы тәрбиесі мен мектеп тәрбие жүйесінің сабақтастығына қол жеткізу;
- отбасында қазақ халқының салт-дәстүрлері арқылы бала тәрбиесін күшейтуге, ата-аналардың педагогикалық мәдениетін көтеруге мектептің қатысуын белсендіру.

Қорыта айтқанда, қазақ халқының салт-дәстүрлерін мектептегі тәрбие үдерісінде қолдану бір қатар педагогикалық мәселелерді шешуде қажет етеді. Бұл мәселелер салт-дәстүрлердің тәрбиелік іс-әрекетті ұйымдастыру өзіндік әлеуметтік формасы ретіндегі өзгешеліктері мен мектеп тәрбие жүйесі қызметінің өзіндік жағдайлары арасындағы мәнді айырмашылықтармен шартталады.

Әдебиеттер:

1. Кожаметова К.Ж. Казахская этнопедагогика: методология, теория, практика. - Алматы: Ғылым, 1998.
 2. Сейдімбек А. Қазақ әлемі. - Алматы: Санат, 1997.
- Ибраимова Л. Қазақ халқының отбасылық тәрбиесі. - Алматы: Нұрлы Әлем, 2005.